

svårt att dra de allt för långtgående växlar som Shanneik gör av sin studie.

Shanneik visar i sin omfattande och mycket intressanta studie att shirazikvinnorna utmärker sig när det gäller utövande av de mycket smärtsamma ritualerna. Faktum är dock att shirazikvinnorna, enligt egen utsägo, startade sina utövningar av dessa ritualer efter att högt uppsatta manliga företrädare inom shirazirörelsen uppmanade dem att ta på sig denna aktiva roll. Ett syfte med detta var att förstärka bilden av shirazigruppen som representanter för den autentiska formen av shiaislam. Shirazikvinnornas aktiva utövande av dessa ritualer kan visserligen tolkas som ett uttryck för kvinnlig emancipation då de har övertagit aktörskapet inom ett manligt dominerat område. Den emancipatoriska tolkningen hamnar i en helt annan dager när man får veta att shirazikvinnorna aldrig har utmanat de manliga religiösa auktoriteternas ytterst misogyna rättsliga tolkningar. Detta område har förblivit ett ”icke-berörbart” fält för shirazikvinnorna. Faktum är att shiamuslimska kvinnliga teologer, rättslärda och aktivister tillhörande andra riktningar, framför allt de som bekänner sig till den usulidiska skolan, inte har låtit sig begränsas av några röda linjer. De har riktat hård kritik mot shiitiska auktoritetens rättsliga och teologiska åskådningar, som genomsyras av patriarkala och misogyna uppfattningar, ur liberalteologiska och feministiska perspektiv.

Yafa Shanneiks bok bygger på ett gediget etnografiskt arbete och vilar på en stark teoretisk grund. Boken bidrar med ny kunskap om en minoritetsgrupp inom den shiitiska minoriteten. Studien är ett värdefullt bidrag inom området levd religion.

Mohammad Fazlhashemi
Professor, Uppsala
 DOI: 10.51619/stk.v98i3.24739

Vítor Westhelle. *Liberating Luther: A Lutheran Theology from Latin America.* Minneapolis, MN: Fortress Press. 2021. 238 s.

Tre år efter teologen Vítor Westhelles (1952–2018) bortgång gavs en samling av hans mest populära portugisiska texter ut på engelska. Westhelle, som ursprungligen kom från Brasilien, var professor i systematisk teologi vid Lutheran School of Theology i Chicago och betraktas av somliga som en av vår tids främsta amerikanska lutherska (befrielse)teologer. De elva artiklarna och essäerna spänner över tre årtionden (1978–1998) och rör sig i tvärsnittet mellan teologi, filosofi, sociologi, språk- och litteraturvetenskap och historia. En mängd teologiska ämnen berörs utifrån tidsaktuella globala och regionala frågor. Bland annat behandlas den ekologiska krisen, den ekumeniska rörelsens klassintressen, asymmetrisk kommunikation i Latinamerika samt relationen mellan luthersk teologi och befrielse-teologi. Nämnvärt är också att Westhelle ger ”nya” perspektiv på det befrielse-teologiska samtalet om harmatiologi. Likaså att han formulerar en antropologi utifrån myten om Kain och Abel, som samtidigt också är berättelsen om erövringen av Amerika. Med detta som bakgrund skissar han i förbifarten grunddragen i en kristologi – en ny bild av Kristus som mycket mer den andre Kain, än den andre Adam.

Titeln *Liberating Luther* lovar mycket. Den som hoppas på en frigörelse i bemärkelsen nya omdanande perspektiv på Luther och hans teologi kommer förmodligen bli besviken. För den besvikne kan i stället Westhelles bok *Transfiguring Luther* (2016) rekommenderas. Vad som i *Transfiguring Luther* förklaras explicit framträder i *Liberating Luther* i praktik, det vill säga ett bruk av Luther som *figura*. I korthet och förenklat är *figura* en trop som lever upp och kontextualiserar sig själv genom att ständigt på nytt äga rum. Till skillnad från allegorin så förändras och anpassar sig *figura* efter det sammanhang i vilket den uppstår. Att hävda Luther som

figura är alltså att säga att Luthers teologi förvandlar sig själv när Luther tolkas i nya historiska, politiska eller kulturella situationer. Denna typ av kontextualisering av Luther går inte ut på att först fixera meningen i hans teologi där och då, för att sedan bemöda sig med att översätta denna mening till ett här och nu. Snarare handlar det om att låta Luthers teologi förvandlas i lekfullt samspel med nya sammanhang, så att den nuvarande innebörden kan framkallas i meningsskapandets pågående praktik.

I flera av artiklarna blir det tydligt hur Westhelles tankevärld och arbete präglas av den marxistiska teoribildningens dialektiska rörelse mellan teori och praktik. För somliga läsare kan den frekventa dialogen med marxistiska tänkare måhända framstå som passé, för andra inte. Oavsett visar Westhelle hur fruktbar och kreativ dialogen med dagsaktuell samhällsvetenskaplig forskning och sociologisk teoribildning kan vara, liksom hur viktig den är för att förhindra att teologer retirerar in i trygga, enhetliga och sammanstatta teologiska system – system som aldrig tillfullo överensstämmer med en ständigt föränderlig, konfliktfylld och motsägelsefull tillvaro. Som ett exempel på denna dialektiska rörelse kan nämnas Westhelles omvärdering av Luthers tvåregementslära, utifrån hur olika lutherska församlingar i Latinamerika reagerat på en rad samhällsföreteelser, såsom militärkupper, klasskonflikter och rasism.

Det är anmärkningsvärt hur oberoende Westhelles texter är av sin tid och kontext, trots att han just tar avstamp i historiska samhällsutmaningar och kontextualiserar teologiska teman. Detta sällsamma oberoende gör att man som teolog med lätthet kan transllokera, översätta eller fritt plocka ur materialet för att reflektera vidare utifrån sin egen kontext. Det är närmast ett teologiskt konststycke där Westhelle gör inte bara Luther, utan också sig själv till en *figura*, vilket får en att dra slutsatsen att det i praktiken inte i första hand är Luther, utan snarare teologen och dennes teologiska kreativitet som frigörs. I Westhelles texter märks

denna frigörelse lika mycket i innehållet som i språket. Som översättaren noterat så beskrev Westhelle sin författarstil som barock, en stil och en lekfull språkförmåga som till viss del bevarats i översättningen. Ögnar man igenom originaltexterna och jämför med den engelska översättningen upptäcker man snart behållningen med en frimodig översättare. I den engelska utgåvan har översättaren brutit upp längre meningar och delat upp stycken för att skapa mer hanterbara block samt generöst omordnat syntaxen för att göra det enklare för läsaren att följa Westhelles tankebanor. Fram växer en fruktbar teologisk reflektion som är väl rotad i den europeiska teologihistorien och den befrielse-teologiska traditionen. Stundtals framträder Westhelle mer som en kritiskt reflekterande poet än en ”systematiker” i traditionell mening. Djärvt tänjer han på den akademiska diskursens ramverk, vilket i sig inte är ett problem om det inte vore för den bitvis fatiga notapparaten. Det är en uppenbar brist i flera av artiklarna – i synnerhet för den som vill söka sig till källorna och därifrån kritiskt granska grunden för Westhelles resonemangen – som beror på att texterna i första hand skrevs till seminarier med kollegor som var välbevandrade i det material som Westhelle arbetade med.

Vad Westhelle med sitt teologiska hantverk visar är att teologi, så länge den är uppkopplad mot verkligheten, aldrig är sluten, utan öppen, levande och i ständig förändring. Tydligast blir detta i hans uppgörelse med soteriologiska modeller, vars syfte varit att didaktiskt försöka förklara Kristi frälsningsgärning på korset. Problemet med teologiska förklaringsmodeller i allmänhet och soteriologiska i synnerhet är att de karikerar verkligheten och stänger samtalet genom att endast föra fram *en* mening och *en* tolkning. När lidandet ges en rationell förklaring baserat på en förnuftsmässig kalkyl ”berövas korsfästelsen på sin skandal” (s. 15). Resultatet blir i bästa fall att Jesus kors – liksom alla kors – ”bekläds i rosor” och i värsta fall att de rosbeklädda korsen börjar beundras (s. 25).

Westhelle avvisar inte alla förklaringsmodeller *per se*, inte heller avvisar han alla bilder och metaforer som sprungit fram från eller projicerats på korset. Han gör dock en distinktion mellan modeller som definierar och bilder som föreslår. Den ena sluter och dödar medan den andra öppnar och bevarar förundran och förfaran hos den som bevittnar. Poängen, menar Westhelle, är att ”övervinna likgiltigheten hos dem som inte längre ställer några frågor” (s. 28).

Med sin teologiska reflektion påminner Westhelle läsaren om att teologi alltid är mycket mer ett verb än ett substantiv. Det är en viktig påminnelse för den teolog som i stunder av svaghet sukter efter svunna tiders systematik – tider då teologen var mer en systembyggande ingenjör än en ambivalent, känslig och kritiskt tänkande poet.

Liberating Luther är en samling med både originella och suggererande texter som – med risk för att beklä korset med nya rosor – bara kan komma från en kontinent där (befrielse) teologi görs i mellanrummet mellan Kains tal och Abels tystnad. Det är åtminstone där som Westhelle verkat; likt en poet som, för att parafrasera Karl Marx (1818–1883), avklädde korsen de imaginära blommorna så att de korsfästa en dag ska kunna slita sig loss och själva få samla levande blommor.

Johannes Witkowsky
TM, Malmö

DOI: 10.51619/stk.v9i8j3.24740

Magnus Zetterholm (red.). *Den tidiga Jesusrörelsen: En introduktion. Skellefteå: Artos. 2022. 181 s.*

Introduktioner till nytestamentlig forskning är en spretig genre, nu för tiden nästan utslutande på engelska, och aldrig kortfattad. 2019 kom till exempel *The New Testament in Its World* av N.T. Wright och Michael Bird, en tegelsten på nästan tusen sidor. Framför allt var den boken en introduktion till Nya testamentet och till N.T. Wrights forskning. Enligt förordet hade den också som uttalat

mål att göra Nya testamentet tillgängligt för inte minst kyrkligt associerade läsare: pastorer och lärare.

Den tidiga Jesusrörelsen ger i stället en kortfattad introduktion på svenska, framför allt till Jesusrörelsen, snarare än till Nya testamentet. Den finns också i ett sammanhang och vad detta innebär kommer jag återkomma till. Boken är föredömligt koncentrerad – i fem korta kapitel, en inledning och en kort introduktion till utombibliska källor behandlas Jesusrörelsen, dess sammanhang och dess texter på ett övergripande men ofta välfungerande sätt.

Dan Nässelqvist behandlar i ett första kapitel den historiska, kulturella och religiösa miljön. Jesusrörelsen och Nya testamentets texter sätts in i ett sammanhang; de politiska skeendena från belägringen av Jerusalem 587 f.v.t. till Bar Kokhba-revolten på 130-talet v.t., jämte bland annat helleniseringen och folkligt liv i medelhavsområdet. Nässelqvist lyckas fånga upp centrala och avgörande skeenden på ett koncist och pedagogiskt sätt.

I det andra kapitlet går Karin Hedner Zetterholm något på djupet i Jesusrörelsens närmaste sammanhang: Andra templets judendom. Hedner Zetterholm lyfter på ett genomarbetat sätt fram centrala aspekter i det disparata fenomen som judendomen vid denna tid var. Bland annat förbundstanken, tolkningstraditioner, tempeltraditioner och renhets seder, gruppkonstellationer och messiasförväntningar behandlas pedagogiskt.

Jesus själv behandlas i det tredje kapitlet av Maria Sturesson. Sturesson introducerar Jesus genom att presentera en översikt över evangelieforskningen. Hon ger dels en genomgång av förutsättningarna (genrefrågan och det synoptiska problemet), dels en översikt av de fyra evangelierna i ”förmodat kronologisk ordning” (s. 85). I det sammanhanget angriper Sturesson på ett övergripande sätt frågor som teologisk tendens och textkritik. Som introduktion betraktat fungerar den väl, i att den tar ett helhetsgrepp om forskningsläget.